

Съвкупно търсене и макроикономическа динамика в ЕС: сравнителен анализ на старите и новите страни членки

Николай Величков*

Резюме: Разработката е посветена на анализа на макроикономическата динамика в старите и новите страни – членки на ЕС, като тя се интерпретира през призмата на промените в съвкупното търсене. Фокусът е поставен върху изследване на измененията на отделните компоненти на съвкупното търсене във времето, тяхната относителна значимост и принос им за темпа на прираст на реалния БВП. По този начин се открояват съществуващите своеобразия в старите и новите страни – членки на ЕС, по отношение на разходната обусловеност на ръста на БВП и произтичащите от това макроикономически последици.

Ключови думи: съвкупно търсене, икономически растеж, Европейски съюз.

JEL: O47, O57, O11, E21, E22, E23.

Увод

Анализите на динамиката на БВП и на факторите, които я детерминират, традиционно заемат водещо място сред теоретичните и емпиричните изследвания в областта на макроикономиката. Най-общо, тези изследвания могат да се разде-

лят на две основни групи. Първата група се фокусира върху дългосрочната динамика на съвкупното производство, като тя се представя като зависима от промените в съвкупното предлагане. Втората група анализи са насочени към краткосрочните колебания в макроикономическата активност, които се интерпретират като провокирани предимно от измененията в съвкупното търсене.

Съществуващата теоретична и емпирична литература в рамките на така обособените две групи е изключително разнообразна. Тази хетерогенност е свързана както с различията по отношение на факторната обусловеност на динамиката на съвкупното производство, така и с времевия хоризонт на извършените изследвания и използваните в тях методологични подходи. В чисто теоретичен план тези различия проектират съществуващите специфики в схващанията на ортодоксалните кейнсианци и класиците, както и на силно изразените своеобразия при съвременни проявления на тези теоретични възгледи (вж. Ралева, 2013; Пиримова, 2001).

Целта на настоящата разработка е да се анализира динамиката на БВП в старите и новите страни – членки на ЕС, като тя се интерпретира през призмата на промените в съвкупното търсене. Изпълнението на дефинираната цел става чрез

* Николай Величков е доктор по икономика, главен асистент в катедра „Икономикс“ на УНСС.

решаването на следните изследователски задачи: анализ на измененията във времето на отделните компоненти на съвкупното търсене в обособените групи от гържави; изясняване на тяхната относителна значимост; характеризиране на приноса на крайното потребление, брутните инвестиции и нетния износ в темповете на прираст на реалния БВП. По този начин се открояват съществуващите своеобразия в старите и новите страни – членки на ЕС, по отношение на разходната обусловеност на динамиката на брутният продукт и произтичащите от това макроикономически последиствия.

Интересът към проблематиката на съществуващите сходства и различия в страните от ЕС нараства значително през последните години. Фокусът на емпиричните изследвания е насочен преди всичко към сближаването или раздалечаването между тях по линия главно на инфлацията, лихвените проценти, публичните финанси, валутните курсове, доходите и производствената структура на БВП. По отношение на самостоятелните анализи на еднородността в Съюза в контекста на обусловеността на макроикономическата динамика от съвкупното търсене и неговите отделни компоненти, обаче, емпиричната литература е силно ограничена. В определена степен тази проблематика е застъпена в изследванията на Ст. Статев и Ст. Ралева (2006а, 2006b, 2006с), Z. Darvas и G. Szapary (2004), и W. Vuitier и C. Grafe (2002).

Следва да се подчертае, че анализът на детерминираността на макроикономическата активност от динамиката и относителната значимост на компонентите на съвкупното търсене може да даде значителна информация за фундаменталните характеристики на различните икономики и присъщите им особености (вж. Н. Величков, 2019). Това, от своя страна, може да допринесе за осветляването на съществуващите прилики и различия в текущото и

бъдещото икономическо развитие на отделни страни и групи от страни. Посоченото е от особено значение за страни, които са част от силно интегрирани икономически обединения, каквото представлява ЕС. Колкото повече сходства са налице между икономиките на страните, толкова по-голяма е вероятността от тяхното ефективно функциониране.

Разработката е организирана в следната логика. В началото се представя методологичната постановка на емпиричното изследване. След това се проследява динамиката на икономическия растеж в ЕС, въз основа на която се диференцират времевите периоди на изследването. На следващо място се анализират измененията на отделните компоненти на съвкупното търсене и тяхната относителна значимост в рамките на обособените времеви интервали. След това се оценяват приносите на компонентите на съвкупното търсене за ръста на БВП и се интерпретира тяхното поведение в контекста на отражението им върху динамиката на икономическия растеж. В заключението се извеждат основните изводи от направения анализ.

Методологична постановка на изследването

При избора и съставянето на използваните в изследването показатели се следва принципът да бъдат такива измерители, които дават възможно най-цялостна и същевременно детайлна представа за поведението на съвкупното търсене и неговата роля за макроикономическата динамика. При конструирането на показателите за съвкупното търсене се прави своеобразно обособяване на отделните негови елементи, като се структурират крайно потребление, брутни инвестиции и външно-търговско салдо. Крайното потребление се получава като сума на индивидуалното и колективното потребление. Брутните

инвестиции се отъждествяват с бруто капиталобразуването, което включва бруто образуването на основен капитал и изменението на запасите. Външнотърговското салдо или нетният износ се представя като разликата между стойността на изнесените и внесените стоки и услуги. Освен посоченото водещо групиране на отделните компоненти на съвкупното търсене, в разработката се анализират и допълнителни такива, съставени на по-ниско агрегирано равнище. От аналитична гледна точка, те имат принос за разкриване на допълнителни характеристики на детерминираността на макроикономическата активност от промените в съвкупното търсене.

За така съставените променливи се изчисляват три групи показатели. Първата група от показатели се отнася до относителните дялове в съвкупното търсене на крайното потребление, брутните инвестиции и нетния износ. Втората група включва темповете на прираст на елементите на съвкупното търсене. Третата група от показатели се получава чрез пресмятане на приносите на крайното потребление, инвестициите и външнотърговското салдо в динамиката на реалния БВП. Тези приноси се изчисляват въз основа темповете на прираст за всяка година и изчислените в постоянни цени тегла от предходната година.

Времевият обхват на изследването обхваща интервала от 2000 г. до 2018 г., в рамките на който се обособяват отделни периоди. Използват се данни на годишна база, като източник на статистическата информация е Евростат. Обикновено данните с годишна периодичност са предпочитани в подобни проучвания, тъй като при тях не съществува проблемът с вътрешногодишната цикличност.

По отношение на географския обхват се включени данни за страните от ЕС, като те са групирани на стари (ЕС-15) и нови (ЕС-13) страни членки. Старите държави членки включват: Австрия, Белгия,

Германия, Гърция, Дания, Ирландия, Испания, Италия, Люксембург, Нидерландия, Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия, Португалия, Финландия, Франция и Швеция. Към новите държави членки се отнасят тези, които се присъединяват към Съюза между 2004 и 2013 г., а именно: България, Естония, Кипър, Латвия, Литва, Малта, Полша, Румъния, Словакия, Словения, Унгария, Хърватия и Чехия.

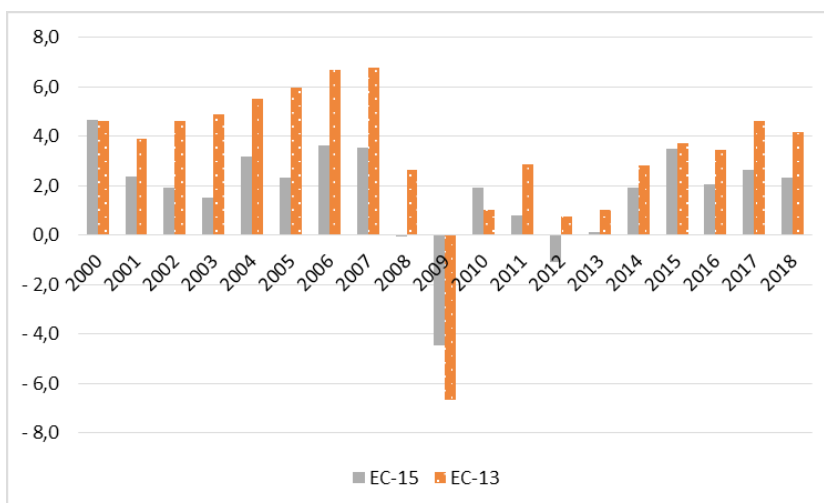
Емпиричен анализ

Макроикономическата динамика в страните от ЕС за интервала 2000-2018 г. се характеризира с ясно изразени своеобрази. Посоченото е основание да се обособят два периода, които са разграничени от кризисната 2009 г. (вж. фигура 1). За първия период са типични сравнително високи положителни темпове на прираст на реалния БВП и средният темп на изменение за ЕС като цяло възлиза на 3,7%, като за новите страни членки той е с около два пъти по-висок в сравнение със старите страни членки. Вторият период започва от 2009 г., когато се отчитат първите отрицателни средни темпове на изменение на брутният продукт за ЕС-15 и ЕС-13. Най-силен спад в БВП е налице в Литва, където брутният продукт намалява с около 14,8%. Като цяло, за времевия интервал 2009-2018 г. са присъщи както отрицателни, така и сравнително ниски по стойност положителни темпове на икономически растеж. Средният темп на прираст за ЕС е около 2,8 пъти по-нисък в сравнение с първия период, като за новите страни членки съществуващите различия между двата времеви периода са по-силно изразени. Сред старите страни – членки на ЕС, най-висок среден темп на икономически растеж за времето от 2000 г. до 2018 г. на равнище от 5% се регистрира в Ирландия. Ирландия се характеризира и с най-високи средни темпове на прираст на реалния БВП и в рамките на обособените два периода,

Европейски съюз

които възлизат съответно на 4,7% и 5,2%. При страните от ЕС-13 най-висок среден темп на икономически растеж за целия изследван период е отчетен в Литва, като той е на равнище от 4,1%. По отношение на времевия интервал 2000-2008 г., най-висок среден ръст на БВП показва латвийската икономика (7,2%), а за периода 2009-2018 г. брутният продукт нараства най-силно в Малта – средно с около 4,8%.

сителна значимост на крайното потребление – 52,5% средно за периода 2000-2008 г. В групата на страните от ЕС-13 относителният дял на крайното потребление е най-нисък в Чехия и е на равнище от около 69%. Крайното потребление демонстрира значителна стабилност, която е по-силно изразена при старите страни членки. При тях разликата между минимума и максимума в тежлото на крайното потребление в

Фигура 1. Темп на прираст на реалния БВП (в %)

Източник: Собствени изчисления по данни на Евростат

Както при динамиката на икономическия растеж, така и при поведението на компонентите на съвкупното търсене могат да се открият посочените два периода. В структурата на съвкупното търсене най-висок относителен дял традиционно заема *крайното потребление* (вж. таблица 1). За първия период в ЕС-15 то възлиза средно на 73,5%, а в ЕС-13 – на 78,6%. Сред старите страни членки най-висока стойност на неговото относително тегло е отчетена в Гърция (85,2%), а при новите страни членки – в България (86,3%). Люксембург е страната от ЕС-15, в която се регистрира най-ниската отно-

рамките на първия период е 1,5 процентни пункта, а при новите страни членки е около 2,2 пъти по-висока. За страните от ЕС-13 крайното потребление в реално изражение нараства средно с около 4,8% за разглеждания времеви интервал, докато неговият ръст за страните от ЕС-15 е значително по-нисък – 2,3% (вж. фигура 2). Най-висок темп на прираст на крайното потребление сред новите страни – членки на Съюза, е отчетен в Румъния, като той възлиза на 7,6%, а при старите страни членки – в Ирландия (5,1%). За ЕС-13 ръстът на крайното потребление е най-висок през 2007 г., когато той е на равнище от

Таблица 1. Структура на съвкупното търсене (в %)

		2000 – 2008 г.	2009 – 2018 г.
ЕС-15	Крайно потребление	73,5	74,4
	Брутни инвестиции	23,1	20,3
	Нетен износ	3,4	5,3
ЕС-13	Крайно потребление	78,6	76,0
	Брутни инвестиции	26,7	21,9
	Нетен износ	-5,3	2,1

Източник: Собствени изчисления по данни на Евростат

6,3%. Максималното нарастване на крайното потребление за ЕС-15 е регистрирано през 2000 г.

Водещо значение в собствената структура на крайното потребление има личното потребление, което през първия период формира 72,7% от пълния му размер при старите страни – членки на Съюза, и 76,2% при новите страни членки. Неговият ръст в ЕС-13 е с около 2,3 пъти по-висок в сравнение с нарастването му в ЕС-15. По отношение на правителственото потребление може да се отбележи, че относителният му дял в крайното потребление е по-висок с около 3,5 процентни пункта в страните от ЕС-15 в сравнение с дела му в страните от ЕС-13. В същото време, за двете групи от страни не се наблюдават съществени различия в конкретните стойности на средните темпове на прираст на правителствените покупки, като разликата между тях възлиза на едва 0,2 процентни пункта.

За времевия интервал 2009-2018 г. средното равнище на относителния дял на крайното потребление в старите страни членки нараства, а при новите страни членки намалява. Въпреки това, относителното тегло на крайното потребление за страните от ЕС-13 продължава да бъде по-високо от това за страните от ЕС-15. Както през първия период, така и през втория период в Гърция се регистрира най-високото относително тегло на крайното потребление

(90,3%) в рамките на страните от групата ЕС-15 и в ЕС като цяло. При новите страни членки крайното потребление заема най-висок относителен дял в Кипър – около 84,2%. Противоположна е ситуацията в Чехия, където се отчита най-ниската относителна значимост на крайното потребление в структурата на съвкупното търсене (68,1%) сред страните от ЕС-13. За старите страни членки най-ниската стойност на относителния дял на крайното потребление от едва 48,5% се регистрира в Люксембург. Отклонението между минимума и максимума в относителното тегло на крайното потребление при старите страни членки е 4,4 процентни пункта, което е 1,2 пъти по-ниско от съответното отклонение при новите страни членки. Както за ЕС-15, така и за ЕС-13, посочените несъответствия между минимума и максимума през втория период са по-високи в сравнение с отчетените такива през първия период.

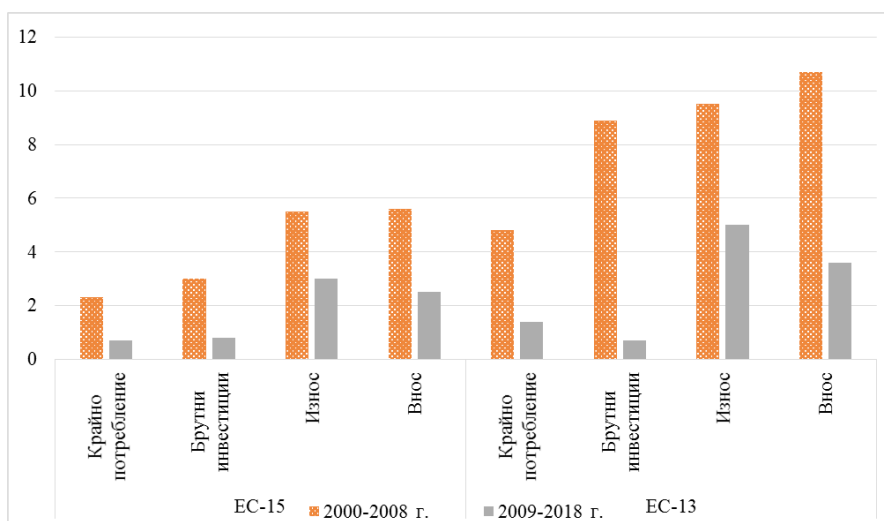
Определени своеобразия се наблюдават и в регистрираните темпове на прираст на крайното потребление през втория времеви период. Те са показателни, че средният ръст на крайното потребление в интервала 2009-2018 г. е над три пъти по-нисък в сравнение с отчетения през предходния период (3,4 пъти за ЕС-15 и 3,5 пъти за ЕС-13). Наред с това, за времето след 2008 г. са характерни както положителни, така и отрицателни средни стойности на темпове на изменение на крайното потребление.

Европейски съюз

През първата година от периода крайното потребление за страните от ЕС-13 бележи значителен спад, като то намалява с около 4,5%. Най-силен спад в крайното потребление се наблюдава в Латвия – 14,7%. През тази година спадът в крайното потребление е характерен и за страните от ЕС-15, като отчетеният темп на изменение е понисък в абсолютно изражение в сравнение с регистрирания в ЕС-13. При новите страни членки крайното потребление намалява и през 2010 г., а през следващите години темпът му на прираст приема положителни стойности. За страните от ЕС-15 са присъщи отрицателни темпове на изменение в интервала 2011-2013 г., докато през останалите години от втория период крайното потребление се увеличава.

то възлиза на 28,6%, а при новите страни членки – на 24,2%. Правителствените покупки нарастват средно с 0,7% в ЕС-15 и с 1,1% в ЕС-13, а личното потребление бележи среден ръст съответно с 0,7% и 1,4%.

Брутните инвестиции в старите и новите страни – членки на Съюза, имат среден относителен дял в съвкупното търсене съответно от 23,1% и 26,7% за времевия период от 2000 г. до 2008 г. В страните от групата ЕС-15 най-високо относително тегло е отчетено в Испания, като то възлиза на 28,8%. Сред новите страни членки водеща позиция по отношение на значимостта на инвестициите в структурата на съвкупното търсене заема Естония, където относителният им дял е на равнище от 33,8%. Брутните инвестиции показват

Фигура 2. Темпове на прираст на компонентите на реалното съвкупно търсене (в %)

Източник: Собствени изчисления по данни на Евростат

При структурата на крайното потребление за времето след 2008 г. се наблюдава нарастване на относителния дял на правителственото потребление за сметка на намаляване на дела на личното потребление, като за старите страни – членки на ЕС, потреблението на правителство-

значителна изменчивост в новите страни – членки на Съюза, като отклонението между минимума и максимума в относителното им тегло е 6,1 процентни пункта, което е близо два пъти по-високо от съответното отклонение при крайното потребление. За страните от ЕС-15 са характерни сравни-

телно по-слаби колебания в относителния дял на бруто капиталобразуването, като разликата между минимума и максимума е около 2 процентни пункта. В рамките на този времеви период за страните от ЕС-13 са присъщи сравнително високи положителни темпове на прираст на brutните инвестиции, като те нарастват средно с 8,9%. Най-висок ръст е отчетен в Румъния и България – над 15%. Темпът на прираст на инвестициите в групата на страните от ЕС-15 е с около 3 пъти по-нисък в сравнение с този в ЕС-13.

Интервалът 2009-2018 г. се отличава с по-ниско относително тегло на brutните инвестиции в съвкупното търсене, като за ЕС-15 то възлиза на 20,3%, а за ЕС-13 – на 21,9%. В началото на втория период през 2009 г. инвестициите в новите страни-членки намаляват с 27,1%, което е първото им понижение за времето след 1999 г. Най-значителен спад на brutните инвестиции е отчетен в прибалтийските държави, като спадът в Литва е с 54,6%, а в Естония и Латвия – с малко над 41%. През следващите години се наблюдават както положителни, така и отрицателни темпове на прираст. Инвестициите в страните от ЕС-13 намаляват през 2012 г. и 2013 г., съответно с 5,3% и с 2%. След 2013 г. се наблюдава траен положителен темп на прираст на бруто капиталобразуването в новите страни – членки на Съюза, като най-голямо нарастване е регистрирано през 2015 г. – с около 10,6%. Въпреки тези положителни прирасти през последните години, средният ръст на инвестициите в ЕС-13 за втория период е 12,3 пъти по-нисък от средния ръст за първия период. Аналогична е динамиката на brutните инвестиции през втория времеви период и в страните от ЕС-15. При тях също се регистрира силен спад в инвестициите през 2009 г., но отчетеният отрицателен темп на прираст е с около 10 процентни пункта по-нисък в абсолютно изражение в сравне-

ние със спада в новите страни членки. Регистрираните спадове и през следващите години в ЕС-15 са по-слабо изразени спрямо наблюдаваните в ЕС-13. В резултат на посоченото, средната стойност на темпа на прираст на brutните инвестиции за втория период в старите страни членки превишава съответната средна стойност в новите страни членки.

Нетният износ също се отличава с определени специфики в старите и новите страни членки в двата обособени времеви периода. За интервала 2000-2008 г. са характерни отрицателни относителни дялове на нетния износ в съвкупното търсене за групата ЕС-13, като средното им равнище е 5,3%. Отрицателният нетен износ, измерен като процент от съвкупното търсене, е двуцифрено число в Латвия и България, съответно 13,7% и 12,8%. Сред новите страни членки единствено в Чехия е отчетена положителна стойност на външнотърговското салдо средно за периода. В частта от първия времеви интервал, за която са типични сравнително високи темпове на икономически растеж за страните от ЕС-13, увеличаването на отрицателната разлика между износа и вноса е съпроводено с нарастване на относителния дял на инвестициите. Това е показателно, че стимулиращият ефект на по-високите brutни инвестиции върху ръста на БВП се ограничава от намаляването на външнотърговското салдо.

За разлика от новите страни – членки на ЕС, в старите страни членки през първия период са отчетени положителни стойности на нетния износ, като неговото относително тегло в съвкупното търсене възлиза средно на 3,4%. Най-висок положителен среден относителен дял на външнотърговското салдо е регистриран в Люксембург – 27,1%. Люксембург е и страната, в която износът бележи най-висок ръст за периода – 7,7%. За страните от ЕС-15 са характерни по-слаби колебания в нетния износ в сравне-

Европейски съюз

ние със страните от ЕС-13, като разликата между минимума и максимума на относителния дял на външотърговското салдо е с около 1,8 пъти по-ниска.

За втория период като цяло са типични положителни стойности на нетния износ както в старите, така и в новите страни – членки на ЕС. Средният относителен дял на външотърговското салдо за ЕС-15 е на равнище от 5,3%, а за ЕС-13 – 2,1%. Отклонението между минимума и максимума му е по-високо в новите страни членки и възлиза на 5,9 процентни пункта. Значима промяна във външотърговското салдо при новите страни членки се наблюдава през 2009 г., когато е налице рязък спад на отрицателния нетен износ – с над 5,5 пъти. През посочената година износът за страните от ЕС-13 намалява с около 11%, а вносът – с 18,7%. Най-значим спад в износа е регистриран в Естония (20,3%), а намалението на вноса е най-съществено в Латвия (31,7%). Отрицателни темпове на изменение на износа и вноса през 2009 г. са характерни и за страните от ЕС-15, като износът бележи спад от 11,6%, а вносът намалява с 11,7%. Водещо място по отношение на спада в износа сред старите страни членки заема Финландия, докато вносът намалява най-силно в Гърция. През следващите години от втория времеви период износът и вносът в ЕС-15 и ЕС-13 показват възходяща динамика, като единственото изключение е през 2012 г., когато за ЕС-15 се регистрира спад във вноса. Като цяло, за този времеви интервал темповете на прираст на износа и вноса в новите страни членки са по-високи в сравнение с тези в старите страни членки.

Получените оценки за *приносите* на компонентите на съвкупното търсене в динамиката на реалния БВП показват, че през първия период доминиращ положителен принос в отчетените темпове на икономически растеж има крайното потребление както в новите, така и в старите страни-членки на ЕС (вж. таблица 2). Този принос за ЕС-13 е на

средно равнище от 3,8 процентни пункта, което представлява около 74,4% от реализирания ръст на БВП. Сред новите страни членки положителният ефект на крайното потребление е най-силно изразен в Кипър, Литва и Румъния, където възлиза съответно на 97,6%, 88,9% и 81,8% от увеличението на брутния продукт. В ЕС-15 средният положителен принос на крайното потребление е по-нисък в сравнение с регистрирания в ЕС-13, като той е на равнище от 1,7 процентни пункта и формира средно около 66,8% от ръста на БВП.

По отношение на брутните инвестиции може да се отбележи, че в рамките на първия период техният положителен принос в темпа на икономически растеж в новите страни – членки на Съюза, е значително по-висок от този в старите страни членки. За ЕС-13 въздействието на инвестициите върху прираста на БВП възлиза на 41,1%, докато за ЕС-15 това влияние е около 1,6 пъти по-ниско. Най-висок положителен ефект на бруто капиталобразуването се отчита в България, където приносът на инвестициите формира около 59,4% от ръста на брутния продукт.

Проекцията на промените в нетния износ върху икономическия растеж показва силно изразена специфика в старите и новите страни – членки на ЕС, в рамките на първия период. За ЕС-13 динамиката на външотърговското салдо оказва потискащо въздействие върху реалния БВП, като обуславя около 15,6% от неговото изменение. Отрицателният ефект на нетния износ е най-силен в България и Кипър, като възлиза съответно на 46,9% и 38,6% от отчетения темп на икономически растеж в двете страни. При старите страни членки динамиката на външотърговското салдо оказва стимулиращо влияние върху растежа, като причинява около 7,7% от увеличението на брутния продукт.

В началото на втория времеви период се наблюдават значителни промени в регистри-

Таблица 2. Принос на компонентите на съвкупното търсене в темпа на прираст на реалния БВП (в % и в процентни пункта)

			2000-2008 г.	2009-2018 г.
ЕС-15	Крайно потребление	пр. п.	1,7	0,4
		%	66,8	40,5
	Брутни инвестиции	пр. п.	0,7	0,1
		%	25,5	11,2
	Нетен износ	пр. п.	0,2	0,5
		%	7,7	48,3
ЕС-13	Крайно потребление	пр. п.	3,8	1,0
		%	74,4	55,1
	Брутни инвестиции	пр. п.	2,1	-0,2
		%	41,1	-9,4
	Нетен износ	пр. п.	-0,8	1,0
		%	-15,6	54,3

Източник: Собствени изчисления по данни на Евростат

раните приноси на отделните компоненти на съвкупното търсене за темповете на изменения на БВП. През 2009 г. за брутните инвестиции е характерен драстичен спад и в старите, и в новите страни – членки на Съюза, като те се проявяват като водещ фактор за отчетените отрицателни темпове на икономически растеж. Бруто капиталобразуването причинява средно около 127,9% от спада в брутния продукт в ЕС-13 и около 93,4% от спада в ЕС-15. Потискащото влияние на инвестиционната активност през 2009 г. се допълва и от отрицателното въздействие на крайното потребление, което възлиза на 57,2% в новите страни членки и на 9,3% в старите страни членки.

По отношение на приносите на елементите на крайното потребление са налице определени своеобразия. Докато приносът на личното потребление през 2009 г. е отрицателен и в ЕС-15, и в ЕС-13, приносът на правителствените покупки е положителна величина в ЕС-15 и отрицателна в ЕС-13. Това е показателно, че в новите страни членки отрицателната роля на личното потребление и брутните инвестиции за измененията

в БВП се допълва и от дестимулиращо въздействие от страна на правителствените разходи, което обаче е значително по-слабо. Посочената динамика на потреблението на правителството свидетелства, че разходната фискална политика не съдейства за преодоляване на рецесионния спад в брутния продукт в страните от ЕС-13, а води до неговото задълбочаване. Това се потвърждава и от направените изводи в други емпирични изследвания (Величков, 2014; Величков, 2015; Velichkov, 2015).

През кризисната 2009 г. положителна роля за темпа на изменение на БВП има нетният износ – както в старите, така и в новите страни членки. В ЕС-13 стимулиращото въздействие на въннотърговското салдо е по-силно изразено в сравнение с това в ЕС-15. Въпреки положителния ефект на нетния износ, обаче, съвкупният ефект на отрицателните приноси на брутните инвестиции и крайното потребление е по-силен, което обуславя присъщите за новите и старите страни – членки на Съюза, отрицателни темпове на икономически растеж през 2009 г.

Европейски съюз

През следващите години от втория времеви период приносите на отделните компоненти на съвкупното търсене се характеризират както с положителни, така и с отрицателни значения. Средно за интервала 2009-2018 г. най-силен стимулиращ ефект за темпа на прираст на БВП има външотърговското салдо, както в ЕС-15, така и в ЕС-13. В страните от първата група средният принос на нетния износ е на равнище от 0,5 процентни пункта, което обуславя около 48,3% от реализирания икономически растеж. При новите страни членки положителният ефект на външотърговското салдо е по-силно изразен и възлиза на 1 процентен пункт, което представлява 54,3% от ръста на БВП. Стимулиращото въздействие на нетния износ за ЕС-15 се допълва и от положителното влияние на крайното потребление и брутните инвестиции, което средно за втория период се оценява съответно на 40,5% и на 11,2%. При новите страни членки приносът на крайното потребление също е положителен и възлиза на 55,1%. Отчетеният среден принос на бруто капиталобразуването в ЕС-13 обаче е отрицателен, като дялът му е около 9,4%. Последното е показателно, че през втория период в новите страни членки значението на инвестициите за динамиката на БВП е съществено по-слабо в сравнение с предкризисния период и бруто капиталобразуването не е в състояние да индуцира по-високи темпове на икономически растеж.

Заключение

Въз основа на извършения емпиричен анализ може да се направи изводът, че за старите и новите страни – членки на ЕС, са характерни определени своеобразия по отношение на разходната обусловеност на макроикономическата активност в рамките на обособените два времеви периода. За ЕС-13 са присъщи по-силно изразени колебания в динамиката на отделните компоненти на съвкупното търсене. Крайното потребление

и брутните инвестиции през първия период имат по-силен стимулиращ ефект за ръста на БВП в новите страни членки в сравнение със старите страни членки, като при бруто капиталобразуването това различие между двете групи страни е по-силно изразено. За ЕС-13 промените на нетния износ в предкризисния период оказват потискащо въздействие върху реалния БВП, докато за ЕС-15 динамиката на нетния износ оказва стимулиращо влияние върху растежа. Това дава основание да се констатира, че в рамките на времевия интервал 2000-2008 г. положителният ефект на по-високите брутни инвестиции върху ръста на БВП в новите страни членки се ограничава от намаляването на външотърговското салдо. В същото време, обаче, следва да се отбележи, че регистрираната сравнително висока инвестиционна активност в страните от ЕС-13 през този период е силно зависима от вноса. Ето защо промените в нетния износ в действителност отразяват в значителна степен измененията в инвестициите. Във връзка с това, може да се направи извод, че краткосрочното отрицателно влияние на външотърговското салдо върху брутният продукт е съпроводено и с проявлението на положителни ефекти върху макроикономическата динамика в дългосрочен хоризонт.

За втория период като цяло в ЕС-15 положителна роля за ръста на брутният продукт имат всички компоненти на съвкупното търсене, като най-силен индуциращ ефект се наблюдава при нетния износ. При новите страни членки средните приноси на крайното потребление и външотърговското салдо за динамиката на растежа също са положителни, докато приносът на брутните инвестиции е отрицателна величина. Посоченото свидетелства, че през втория времеви интервал в ЕС-13 инвестициите имат по-слаба стимулираща роля за ръста на БВП, като те не са в състояние да детерминират по-високи темпове на икономически растеж. Това има силно изразени негативни

макроикономически последици, които се свързват преди всичко с проявлението на отрицателни ефекти за дългосрочната икономическа динамика. Тези неблагоприятни въздействия могат да проектират своето влияние и върху перспективите за постигане на по-висока степен на реална конвергенция между страните от ЕС.

Цитирани източници:

Величков, Н., 2014. Фискалната политика в страните от ЕС в условията на последната световна икономическа криза, Сб. „Икономика и общество: глобални и регионални предизвикателства пред България“. София, ИК – УНСС, с. 114-120.

(Velichkov, N., 2014. Fiskalnata politika v stranite ot ES v usloviata na poslednata svetovna iкономическа kriza, Sb. „Ikonomika i obshtestvo: globalni i regionalni predizvikatelstva pred Bulgaria“. Sofia, IK – UNSS, s. 114-120)

Величков, Н., 2015. Фискалните дискреции в ЕС: сравнителен анализ на старите и новите страни-членки, Сб. „Икономиката в променящия се свят: национални, регионални и глобални измерения“, изд. „Наука и икономика“, ИУ – Варна, с. 187-194.

(Velichkov, N., 2015. Fiskalnite diskretsii v ES: sravnitelnen analiz na starite i novite strani-chlenki, Sb. „Ikonomikata v promenyashtia se svyat: natsionalni, regionalni i globalni izmerenia“, izd. „Nauka i ikonomika“, IU – Varna, s. 187-194)

Пиримова, В., 2001. Растеж, цикличност, конюнктура. София, УИ „Стопанство“.

(Pirimova, V., 2001. Rastezh, tsiklichnost, konyunktura. Sofia, UI „Stopanstvo“)

Ралева, Ст., 2013. Инфлация и икономически растеж. София, ИК – УНСС.

(Raleva, St., 2013. Inflatsia i iкономически rastezh. Sofia, IK – UNSS)

Статев, Ст., Ст. Ралева, 2006а. Конвергенция на разходната структура на БВП на България и Чехия към Еврзоната. *Народностопански архив*, 3, с. 11-16.

(Statev, St., St. Raleva, 2006a. Konvergensia na razhodnata struktura na BVP na Bulgaria i Chехia kam Evrozonata. *Narodnostopanski arhiv*, 3, s. 11-16)

Buiter, W., C. Grafe, 2002. Anchor, Float, or Abandon Ship: Exchange Rate Regimes for the Accession Countries. *BNL Quarterly Review*, Vol. 5, Issue 221, pp. 111-142.

Darvas, Z., G. Szapary, 2004. Business Cycle Synchronization in the Enlarged EU: Comovements in the New and Old Members. MNB Working Paper, 1, pp. 1-73.

Stattev, S., S. Raleva, 2006b. Convergence in the GDP Structures, Convergence and European Funds: Economic Report for the President of the Republic of Bulgaria.

Stattev, S., S. Raleva, 2006c. Bulgarian GDP Structures – Convergence with the EU. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 2, pp. 193-207.

Velichkov, N., 2015. Fiscal Rules Versus Fiscal Discretions. *Economic Alternatives*, UNWE Publishing Complex, Issue 3, pp. 39-45.

Velichkov, N., 2019. Theoretical Dimensions of the GDP Expenditure Structure Convergence in the Eurozone. *Research Papers of UNWE*, Vol. 5, pp. 117-129.